

Sex uden samtykke – udviklingen i islandsk ret¹

*Af Ragnheiður Bragadóttir, Professor i Strafferet,
Det Juridiske Fakultet, Islands Universitet*

Abstract

Penal Code chapters on sexual offences have been revised in all the Nordic countries in recent years. The concept of rape has been changed and is now much more extensive than before.

In Iceland, the Penal Code's (GPC) provisions on rape and other violations of people's sexual freedom were revised and changed with Act no 61/2007. These amendments included a new, broad statutory definition of the concept of rape, which was supposed to cover incidents where the victim did not consent to having intercourse or other sexual interactions with the offender. The concept of consent was not mentioned in the provision, but instead the unlawful act was defined as rape if the perpetrator had intercourse or other sexual interactions with the victim by using violence, any kinds of threats, for example threats on the internet, or other kinds of unlawful coercion, under par. all 1 of Art. 194 GPC. According to par. 2 of Art. 194 GPC, rape also involves the abuse of the situation of a person, who does not have the same capacities as adults generally do to defend themselves against sexual attacks. This can be the abuse of a victim's permanent condition, i.e. a mental illness or any other type of psychological disability, to have sex with the victim, or the abuse of a victim's temporary condition which causes the victim to be unable to defend themselves against the offence, e.g. because the victim is drunk, sleeping, or unconscious because of the use of medicines or drugs.

In 2018 the definition of rape under par. 1 of Art. 194 was revised again and consent is now included in the provision. It is considered consent if an individual expresses it of his or her own volition. It is not considered consent if violence, threats, or any other type of unlawful coercion is used. Note, however, that this new definition from 2018, where consent is included in the provision on rape does not constitute a substantive change since lack of consent was already an un-

1. *Sex without Consent – Developments in Icelandic Law.*

derlying element of the act as previously written and the methods that exclude consent are the same as the ones in the provision from 2007.

The article addresses these changes from 2007 and 2018 and the effects they have had on judgments in rape cases, as well as in society.

Indledning

I de seneste årtier har voldtægtsbegrebets indhold i høj grad været til diskussion i alle de nordiske lande. Lovens bestemmelser om voldtægt er blevet ændret i alle landene, i Danmark i 2013, i Finland i 2014, i Norge i 2005 og 2009 og i Sverige i 2005 og 2018. Det samme gælder Island. Her har spørgsmålet om, hvad der defineres som voldtægt, været til diskussion hos Altinget, ved domstolene, blandt forskere og i almenheden. Kapitlet om seksualforbrydelser i straffeloven nr. 19/1940, jf. lov nr. 40/1992, blev revideret i sin helhed i 2007, hvor § 194 om voldtægt blev ændret, og i 2018 blev bestemmelsen igen ændret.

Jeg vil begynde med at beskrive ændringerne i voldtægtsbestemmelsen fra 2007, som indebar lovfæstelsen af en meget omfattende definition af voldtægt, som var en del af den førnævnte helhedsrevision af kapitlet om seksualforbrydelser. Derefter beskriver jeg ændringerne i voldtægtsbestemmelsen fra 2018, da voldtægt blev defineret ud fra begrebet samtykke. Til sidst reflekterer jeg over, hvilken betydning disse ændringer har haft for domspraksis og holdningerne i samfundet.

1. Omfattende bestemmelse om voldtægt, lov nr. 61/2007

1.1. Baggrund

Før og efter årtusindeskiftet øgedes viden om seksualforbrydelser meget – hvad der kendetegner dem, og hvilke følger de kan have. Tiltaleandelen for voldtægt i Island var lav, og antallet af fældede domme var relativt lille. Desuden var der en stadig voksende kritik af den store forskel på seksualforbrydelserne afhængigt af, hvilke metoder der blev anvendt ved overtrædelsen.² Vold eller trusler om vold

2. Denne forskel kritiseres i to af mine artikler: »Slægð eða ofbeldi? Um ákvæði 196. gr. hgl.« (»List eller vold? Om straffelovens § 196«). *Rannsóknir í félagsvísindum VI* (Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands 2005), s. 271-300 og »Er þörf á sérákvæði um aðra ólögmæta kynferðisnauðung?« (»Er der behov for en straffelovsbestemmelse om anden ulovlig kønslig tvang?«). *Rannsóknir í félagsvísindum VII* (Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands 2006), s. 221-236. Emnet omhandles på dansk i to af mine artikler: »List og vold - Et nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov.« *Rapport fra NSfKs 49. forskerseminar, Djurö, Sverige 1.-3. juni 2007*. Nordiska samarbetsrådet för Kriminologi. Oslo 2007, s. 37-43 og »Vold eller

for at opnå samleje eller anden kønslig omgængelse var en forudsætning for, at en forbrydelse blev defineret som voldtægt ifølge § 194, jf. lov nr. 40/1992. Forbrydelser under andre bestemmelser i kapitlet var ikke voldtægt i ordets lovtekniske forstand og straffedes meget mildere. Denne sondring medførte, at det som er vigtigst ved forbrydelsen, dvs. forbrydelsen mod kønsfriheden, blev overskygget af metoderne (Bragadóttir 2018 b, s. 55-56). Den væsentligste nyhed i kapitlet om seksualforbrydelser ved helhedsrevisionen med lov nr. 61/2007 var ændringen af denne indstilling og udvidelsen af bestemmelsen om voldtægt.³ I bemærkningerne til lovforslaget finder man en grundig diskussion om, hvad denne udvidelse skulle indebære. Der var to muligheder: Den første var at udvide bestemmelsen således, at definitionen af voldtægt omfatter flere metoder end vold og trusler om vold, for på den måde at dække alle tilfælde, hvor samleje eller anden kønslig omgængelse sker uden samtykke. Den anden er at definere voldtægt ud fra fraværet af samtykke.

I bemærkningerne til lovforslaget er der argumenter for og imod begge muligheder (Aldingstidende 2006-2007, s. 533-534 og Bragadóttir 2006 b, s. 112). Først diskuteres det, om voldtægt bør defineres ud fra begrebet samtykke. Der var mange i samfundet, der mente, at dermed kunne man undgå, at en sag afhænger af det som ofret gjorde eller ikke gjorde, så det i stedet først og fremmest drejer sig om gerningsmandens strafbare handling. Definitionen ville derfor blive i overensstemmelse med voldtægtsbestemmelsen i engelsk og irsk ret, således at voldtægt var samleje eller anden kønslig omgængelse, der fandt sted mod ofrets vilje, og at gerningsmanden var klar over, at der ikke forelå et samtykke fra ofret. Denne definition blev afvist i lovforslaget fra 2007 med forskellige argumenter, herunder at et voldtægtsbegreb, der kun var baseret på, at samleje fandt sted uden ofrets samtykke, var for uklart. En voldtægtsbestemmelse baseret på samtykke kræver endvidere nøjagtige beskrivelser af, hvordan et samtykke defineres, det må undersøges om det opnås på lovlig vis og at der ikke er anvendt ulovlige metoder, f.eks. vold, trusler eller ulovlig tvang, foruden at ofret er i stand til at give sit samtykke. Der var delte meninger om, hvorvidt en sådan definition ville løse problemet, da det er svært at bevise et så subjektivt punkt som samtykke eller mangel på samme. En sådan bevisførelse ville formodentlig desuden ikke mindst

ulovlig tvang? – Om voldtægt i islandsk ret.« *Jurist uden omsvøb - Festskrift til Gorm Toftegaard Nielsen*. Christian Ejler's Forlag. København 2007, s. 71-84.

3. Kapitlet om seksualforbrydelser i straffeloven nr. 19/1940 er blevet revideret i sin helhed to gange, med lov nr. 40/1992 og lov nr. 61/2007.

dreje sig om ofret, hvad vedkommende mente eller gav udtryk for, i stedet for at dreje sig om gerningsmandens handlinger, og ville derfor ingen forbedring indebære med hensyn til dette problem. Desuden kan man sige, at mangel på samtykke er et punkt, der er indbefattet i voldtægtsbegrebet, eftersom det netop er fraværet af samtykke, som gør handlingen til voldtægt og dermed strafbar. Konklusionen i 2007 blev derfor at basere voldtægtsbegrebet ikke alene på, at der mangler samtykke til samlejet, men at udvide bestemmelsen således, at flere metoder blev strafbare end tidligere. Således indeholder bestemmelsen en beskrivelse af gerningen på samme måde som i de andre nordiske straffelove på dette tidspunkt (Aldingstidende 2006-2007, s. 534 og Bragadóttir 2006 b, s. 111-112). Desuden blev hovedvægten lagt på, at med overtrædelserne blev der foretaget samleje med ofret uden vedkommendes samtykke, og på den måde blev ofrets selvbestemelsesret og seksuelle handlefrihed krænket. Endvidere blev bestemmelsen udvidet ved at fjerne tvangsmomentet fra bestemmelsen (Aldingstidende 2006-2007, s. 533-534 og Bragadóttir 2006 b, s. 112). Bestemmelsens forbillede var nylige ændringer i norsk og svensk lovgivning og var det sålydende:

§ 194, stk. 1. Den, som med vold, trusler eller anden ulovlig tvang har samleje eller anden kønslig omgængelse med en anden person er skyldig i voldtægt og straffes med fængsel fra 1 og indtil 16 år. Til vold henregnes frihedsberøvelse ved indespærring, indgivelse af medikamenter samt andre sidestillede handlinger.

§ 194, stk. 2. Det er også voldtægt og straffes på samme måde som i stk. 1 at udnytte en persons sindssygdom eller mentale retardering til at skaffe sig samleje eller anden kønslig omgængelse, eller at udnytte en person, der befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning.

1.2. Omfattende voldtægtsbegreb

I bestemmelsen fra 2007 var det en nyhed, at begrebet voldtægt forekom i selve bestemmelsen og at det beskrives, hvad den indebærer. Begrebet blev udvidet meget fra tidligere, således at anden ulovlig kønslig tvang (før straffelovens § 195, jf. § 3 i lov nr. 40/1992) nu blev defineret som voldtægt. Desuden blev udnyttelse af ofrets svækkede sindstilstand og det af ofret er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning (før § 196, jf. § 4 i lov nr. 40/1992) nu defineret som voldtægt, jf. § 194, stk. 2, og straffet med den samme straf som den traditionelle voldtægt, fængsel fra 1 år og indtil 16 år, i stedet for fængsel indtil 6 år før lovændringen. Hensigten var, at bestemmelsen om voldtægt omfattede de tilfælde, hvor samleje fandt sted uden ofrets samtykke, da det var en underliggende forudsætning, at der manglede samtykke for samlejet, selv om ordet samtykke ikke forekom i bestemmelsen. For bedst at beskrive handlin-

gens strafbarhed, således at bestemmelsen opfyldte de krav der stilles til straffebestemmelseres klarhed, blev der beskrevet metoder, som skulle omfatte de tilfælde, hvor samleje fandt sted uden ofrets samtykke.

1.3. Bestemmelsens fortolkning

Vold er et meget bredt begreb, som skal fortolkes meget rummeligt. Ofret behøver ikke at have nogle fysiske læsioner, og der er ingen krav om, at hun udfører fysisk modstand (Bragadóttir 2006 b, s. 137). Der stilles ingen krav angående truslerne. De kan være om hvad som helst og skal alene have haft den indflydelse, at ofret giver efter. En trussel om at offentliggøre nøgenfotos eller seksuelle billeder på nettet uden vedkommendes samtykke kan være trusler i voldtægtsbestemmelserens forstand og kan indgå i voldtægt eller voldtægtsforsøg (Bragadóttir 2018 a, s. 142). Dette blev afprøvet i en nylig højesteretsdom.

H 15. december 2016 (441/2016). Flertallet i Højesteret dømte tiltalte skyldig i et voldtægtsforsøg. Han havde truet med at offentliggøre sin kommunikation med en 15-årig dreng på nettet og et foto som drengen sendte ham af sine kønsorganer dagen før, hvis drengen ikke havde samleje med ham inden kl. 23 samme aften. Lidt før fristens udløb blev drengens mor klar over, hvad der foregik, greb ind i begivenhedsforløbet, og derfor blev samlejet ikke gennemført.

De tilfælde, hvor forskel på alder og stilling er afgørende for, om ofret mener, at hun ikke kan modsætte sig samlejet, kan falde under anden ulovlig tvang. I de seneste år er der sket en stigning i de seksualforbrydelser, hvor der anmeldes og domfældes for samleje, som beskrives således, at de bliver opnået alene med en anden ulovlig tvang, men ikke vold eller trusler om vold. Desuden er bestemmelsen om voldtægt blevet fortolket således, at en person bliver fundet skyldig i voldtægt, hvor personen selv ikke har samleje med ofret, men får andre personer, som er af den mening, at ofret har givet sit samtykke, til det, se H 12. maj 2010 (502/2009), hvor tiltalte tvang sin samleverske til gentagne gange at have samleje med andre mænd. Det samme gælder, hvis tiltalte lader ofre have samleje med hinanden, se H 7. april 2011 (570/2010) hvor tiltalte blev dømt skyldig i overtrædelse af straffelovens § 194, stk. 2, og § 202, stk. 1,⁴ ved at lade sine retarderede nevø og niece have samleje og oralsex med hinanden, idet de ikke turde andet end at adlyde ham.

4. § 202 om forbud mod samleje eller anden kønslig omgængelse med børn under 15 år.

Med lovændringen i 2007 blev den vægt, der blev lagt på metoden derfor begrænset og hovedvægten lagt på, at der blev opnået samleje med ofret uden samtykke hvorved ofrets selvbestemmelsesret og seksuelle handlefrihed blev krænket, selv om begrebet voldtægt ikke var defineret i selve loven ud fra mangel af samtykke (Bragadóttir 2018 a, s. 44).⁵ Man finder eksempler på denne vægt på mangel af samtykke i højesteretsdomme i voldtægtsbestemmelsen fra 2007s gyldighedsperiode, f.eks. i en dom fra 2017.

H 20. juni 2017 (486/2016). To mænd havde samleje med kvinden P samtidig og i fællesskab i den enes hjem, og hun kunne ikke modsætte sig dette på grund af beruselse. P kendte ikke mændene og vidste ikke, hvor hun befandt sig. Højesteret anså det ikke for bevist, at P havde været så beruset, at det kunne falde under § 194, stk. 2. På den anden side var man enig i byretens skøn, at det var hævet over al tvivl, at for at opnå samleje havde de tiltalte udnyttet P's tilstand, som »på grund af beruselse ikke havde nogen forudsætning for at give sit samtykke«. Man så endvidere på den store forskel, der var på P's og de tiltaltes styrke og position i omtalte tilfælde, og de blev dømt for overtrædelse af straffelovens § 194, stk. 1. I sin konklusion henviste Højesteret bl.a. til bemærkningerne til forslag til lov nr. 61/2007 hvoraf det fremgår, at § 194, stk. 1, skal fortolkes således, at det vigtigste ved seksualforbrydelsen er, at et menneskes selvbestemmelsesret bliver krænket i forhold til vedkommendes kønsliv, frihed og integritet. Den vægt, der blev lagt på metoden, er blevet begrænset, og hovedvægten lægges på, at med forbrydelsen bliver der opnået samleje med ofret uden samtykke, og således er ofrets selvbestemmelsesret og seksuelle handlefrihed blevet krænket.

1.4. Mest vidtgående bestemmelse om voldtægt i Norden

Der er belæg for, at med ændringen i 2007 blev straffelovens § 194 om voldtægt, jf. lov nr. 61/2007, den mest omfattende bestemmelse om voldtægt i Norden. Den var mere omfattende end den norske voldtægtsbestemmelse, eftersom alle tilfælde, hvor gerningsmanden udnytter, at ofret er mentalt sygt eller retarderet, efter islandsk ret defineres som voldtægt, men kun nogle sådanne tilfælde ifølge norsk ret. Voldtægtsbegrebet i islandsk ret er mere vidtgående end den svenske bestemmelse om voldtægt i den forstand, at i svensk ret er det en forudsætning, at truslerne angår en strafbar handling, men ifølge den islandske bestemmelse er en trussel om hvad som helst tilstrækkelig, alene hvis den bevirker, at gerningsmanden med den opnår samleje. Ifølge dagældende svensk ret skulle ofret tvinges til samlejet, men tvang blev fjernet fra den islandske bestemmelse i 2007.⁶ I dansk

5. Artiklens forfatter udarbejdede det lovforslag, som blev til lov nr. 61/2007.

6. Nye svenske bestemmelser om voldtægt trådte i kraft den 1. juli 2018. Det er nu strafbart at gennemføre et samleje eller en anden seksuel handling med en person, som ikke deltager fri-

ret defineres misbrug af mentalt syge eller retarderede ikke som voldtægt og straffes ikke så hårdt som voldtægt, men er voldtægt ifølge islandsk ret.

Der er ikke tvivl om, at straffelovens § 194, jf. lov nr. 61/2007, og i øvrigt voldtægtsbestemmelserne i de andre nordiske lande, opfylder de forpligtelser, som landene har indgået ifølge internationale traktater, både ældre og nyere aftaler.

2. Voldtægt defineret ud fra begrebet samtykke, lov nr. 16/2018

2.1. Optakten til lovændringerne

Selv om der fra 2007 var en omfattende bestemmelse om voldtægt i straffeloven, som det her er blevet beskrevet, og den tid for længst er forbi, hvor vold eller trussel om vold var en forudsætning for, at en overtrædelse blev anset som voldtægt, ændrede dette dog ikke ved, at man fortsat diskuterede, hvordan begrebet voldtægt skulle defineres. Loven fra 2007 havde dog sin virkning, og både anklagere og dommere er nu mere progressive i deres behandling af disse overtrædelser end tidligere. Der tilføjes stadig større viden om overtrædelserne, deres kendetegn/symptomer og følger, og samfundsdebatten er en anden nu end i 2007, da loven blev vedtaget. Man behøver kun at se på #metoo-revolutionen, der var på sit højeste vinteren 2018.

I perioden 2007-2013 fremlagde nogle altingsmænd et lovforslag for Altinget til ændring af straffelovens § 194, stk. 1,⁷ hvormed det blev foreslået at afskaffe beskrivelsen af gerningen voldtægt og lovfæste en sålydende bestemmelse: *Voldtægt straffes med fængsel fra 2 og indtil 16 år.*⁸ Dette lovforslag blev ikke vedtaget, og det er åbenbart, at en så uklar bestemmelse ville have givet store problemer i praksis.⁹ I en rapport om retssystemets holdninger til behandlingen af

villigt. I tilfælde af vold, tvang, udnyttelse eller misbrug kan der aldrig være tale om frivillighed.

7. Se f.eks. *Þingskjal 49 – 48. mál (Alttingsdokument 49 – 48. sag)*, 139. lovgivende forsamling 2010-2011, som bruges som forlæg i denne artikel.
8. *Þingskjal 673 – 420. mál (Alttingsdokument 673 – 420. sag)*, 135. lovgivende forsamling 2007-2008.
9. Se *Þingskjal 138 – 127. mál (Alttingsdokument 138 – 127. sag)*, 136. lovgivende forsamling 2008-2009, *Þingskjal 45 – 45. mál (Alttingsdokument 45 – 45. sag)*, 138. lovgivende forsamling 2009-2010, *Þingskjal 49 – 48. mál (Alttingsdokument 49 – 48. sag)*, 139. lovgivende forsamling 2010-2011, *Þingskjal 98 – 98. mál (Alttingsdokument 98 – 98. sag)*, 140. lovgivende forsamling 2011-2012 og *Þingskjal 372 – 325. mál (Alttingsdokument 372 – 325. sag)*, 141. lovgivende forsamling 2012-2013.

voldtægtssager og forslag til forbedringer, som blev publiceret i 2014, nævnes spørgsmålet, om bestemmelsen burde ændres således, at »i stedet for at vold og trusler er bestemmelsens tyngdepunkt, så blev udgangspunktet mangel på samtykke« (Antonsdóttir 2014, s. 88).

2.2. Voldtægt defineret ud fra begrebet samtykke

Vinteren 2016-17 blev ideen om definition af begrebet voldtægt afhængigt af samtykke taget op igen, da der blev fremlagt et nyt lovforslag for Altinget om ændring af straffelovens § 194, stk. 1.¹⁰ Ved affatningen af lovforslaget støttede man sig til svenske myndigheders rapport om øget beskyttelse af kønslig frihed og de forslag, der blev fremsat om definitionen af voldtægt afhængigt af samtykke, se *SOU 2016:60*.¹¹ I det islandske lovforslag blev det foreslået, at samtykke skulle være det centrale i definitionen af voldtægt, og at det skulle defineres i bestemmelsen, hvornår samtykke foreligger og hvornår ikke. I dette forslag fremkom en løsning, som tog ordet samtykke ind i lovbestemmelsen og opfylder kravet om straffebestemmelers klarhed ved at give en definition af begrebet. I definitionen bruges bl.a. de samme begreb som i loven fra 2007, dvs. vold, trusler og anden ulovlig tvang, foruden at det tilføjes i § 194, stk. 2, at der ikke er tale om at føre en person bag lyset eller at udnytte dennes vildfarelse om forholdene. Lovforslaget blev fremlagt i de følgende to Altingsperioder og vedtaget som lov nr. 16/2018. Denne trådte ikraft den 5. april 2018, og nu er bestemmelsen om voldtægt sålydende:¹²

§ 194, stk. 1. Den, som har samleje eller anden kønslig omgængelse med en anden person uden dennes samtykke, er skyldig i voldtægt og straffes med fængsel fra 1 og indtil 16 år. Samtykke foreligger hvis det er udtryk for fri vilje. Samtykke foreligger ikke, hvis der udøves vold, trusler eller anden ulovlig tvang. Til vold henregnes frihedsberøvelse ved indespærring, indgivelse af medikamenter samt andre sidestillede handlinger.

§ 194, stk. 2. Det er også voldtægt og straffes på samme måde som i stk. 1 at føre en person bag lyset eller udnytte dennes vildfarelse om forholdene, eller at udnytte en persons sindssygdom eller mentale retardering til at skaffe sig samleje eller anden kønslig omgængelse, eller at

10. *Pingskjal 552 – 419. mál (Altingsdokument 552 – 419. sag)*, 146. lovgivende forsamling 2016-2017.

11. Ændringer på den svenske straffelovs (*Brottsbalkens*) kapitel om seksualforbrydelser, der er baseret på denne rapport, trådte i kraft 1. juli 2018.

12. Se *pingskjal 10 – 10. mál (Altingsdokument 10 – 10. sag)*, 148. lovgivende forsamling 2017-2018 og min kommentar til Altingets general- og uddannelsesudvalg dateret 22. januar 2018, se: <http://www.althingi.is/altext/erindi/148/148-205.pdf>.

udnytte en person, der befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning.

I bemærkningerne med lovforslaget fra 2018 står der, at ifølge den nye ordlyd i § 194, stk. 1, lægges hovedvægten på, hvorvidt samlejet har fundet sted med deltagernes vilje og samtykke.¹³ Grundbetingelsen er, at der gives samtykke til samlejet. Samtykke til deltagelse i samleje skal udtrykkes med ord eller ved anden utvetydig ytring. Derfor skal samtykket udtrykkes på en eller anden måde. Desuden kan aktiv deltagelse i en bestemt handling fortolkes som samtykke af den ene part eller andre deltagere. Fuldkommen mangel på aktivitet kan ikke tolkes som vilje til deltagelse. Det kræves ikke, at ofret protesterer eller viser modstand over for deltagelse i den seksuelle aktivitet. Desuden er samtykket kun begrænset til det tilfælde og den seksuelle aktivitet, som samtykket omfatter i hvert enkelt tilfælde. En deltager i en seksuel aktivitet kan når som helst skifte mening, men må i så tilfælde udtrykke dette med ord eller på en anden måde, således at andre deltagere opfatter det.¹⁴ Disse sidstnævnte punkter er ganske vist ikke nye, da de også blev prioriteret i 2007. I bemærkningerne, der fulgte med forslag til lov nr. 16/2018, fremhæves det, at man ikke anser det for ønskværdigt at definere for nøjagtigt, hvordan samtykket udtrykkes. Der er fare for, at en sådan definition i loven ikke bliver i overensstemmelse med, hvordan menneskelig kontakt er i virkeligheden.

Når der er givet samtykke, skal det undersøges, om dette er udtryk for fri vilje, dvs. at der ikke er udøvet vold, trusler eller anden ulovlig tvang. Dette er de samme punkter, som faldt under handling i voldtægtsbestemmelsen fra 2007. Definitionen af voldtægt ud fra mangel på samtykke, der blev lovfæstet med lov nr. 16/2018, ændrer derfor ikke meget angående voldtægtsbestemmelsens indhold.

3. Indflydelse for domspraksis

Eftersom lov nr. 16/2018 trådte i kraft den 5. april 2018, er den endnu ikke kommet meget til prøvelse ved domstolene. Hvis man ser på de domme der er faldet,

13. Følgende omhandling af samtykket er baseret på bemærkningerne med lovforslag nr. 16/2018, s. 8, se *Altingsdokument 10 – 10. sag*, 148. lovgivende forsamling 2017-2018.

14. I *H 19. maj 2016 (36/2016)* fremkommer det, at ofret i begyndelsen var indforstået med at have samleje med tiltalte, men hurtigt skiftede mening og ønskede at holde op. Hun fortalte dette til tiltalte og strittede imod, uden at han ænsede det. Tiltalte blev dømt for voldtægt ifølge § 194, stk. 1.

så ser de ud til at støtte den antagelse, at ændringen til definition af voldtægt ud fra mangel på samtykke ikke har ændret meget i domspraksis. Grunden dertil er, at den store ændring skete allerede i 2007. Siden den nye definition trådte i kraft den 5. april 2018 og frem til 12. april 2019, dvs. på godt et år, faldt der 14 domme i appeldomstolen Landsret, hvor der var tiltalt for voldtægt. I ni af dem blev der dømt for overtrædelse af § 194, stk.1; i tre blev der dømt for overtrædelse af § 194, stk. 2; og endelig blev der frikendt i to af sagerne. Mange af de overtrædelser, som omhandles i disse domme, blev begået i den periode, hvor bestemmelsen fra 2007 var gyldig. Hvis straffeloven er blevet ændret, efter at overtrædelsen finder sted og indtil dommen bliver fædet, skal der dømmes efter den nyere lov, både hvad angår handlingens strafbarhed og straf. Der må dog aldrig idømmes en straf, medmindre der har været lovhjemmel, da handlingen blev begået, og ikke en hårdere straf, end den ville været blevet efter den gamle lov, jf. straffelovens § 2. Det er derfor klart, at i disse domme bliver der dømt efter den nye lovbestemmelse. I dommene henvises der dog ofte til bemærkningerne med loven fra 2007 om, at indholdet i forbrydelsen voldtægt og dens kerne er, at der finder sted et samleje med ofret uden vedkommendes samtykke, som på den måde er en krænkelse af ofrets seksuelle selvbestemmelsesret, se L 26. juni 2018 (26/2018), L 14. september 2018 (151/2018), L 28. september 2018 (75/2018) og L 1. februar 2019 (363/2018). I L 28. september 2018 (75/2018) omtales voldtægtsbestemmelsen fra 2018 for første gang.

L 28. september 2018 (75/2018). X blev bl.a. tiltalt for, efter at han og A indledte et samleje med begges vilje, at have udøvet vold og ulovlig tvang mod hende. I dommen står, at det ikke anses at ændringen »af § 194 har betydning i denne sag, efter omstændighederne, eftersom sagens omstændigheder falder sammen med indholdsbeskrivelsen i § 194 som bestemmelsen lyder nu og også på den tid sagens omstændigheder fandt sted«. Flertallet i Landsret frifandt tiltalte med den begrundelse, at det ikke var bevist, at han med forsæt havde udøvet mere hårdhed over for A, end hun var indforstået med, og det var usikkert at antage det for bevist, at han forsætligt havde brudt mod hendes selvbestemmelsesret. En dommer afgav dissens. Her henvises der til bemærkninger med begge love, 2007 og 2018, bl.a. de ord i bemærkningen fra 2007, at mangel på samtykke er et punkt, som er indbefattet i voldtægtsbegrebet, hvor det er manglen på samtykke, som gør handlingen til voldtægt og dermed strafbar. Dommeren anså, at X »måtte være klar over, at der behøvedes et utvetydigt samtykke fra ofrets side for disse voldelige seksuelle handlinger, og at han ikke har kunnet se på deres tidligere seksuelle samkvem og ofrets samtykke for at have samleje med ham i omtalte tilfælde som et samtykke for denne voldelige sex«. Han anså derfor, at X med forsæt havde voldtaget A.

Efter gennemgang af disse nye domme kan det ikke konstateres, at der er fremkommet et tilfælde, som anses for voldtægt ifølge definitionen fra 2018, som ikke også ville have været det ifølge bestemmelsen fra 2007.

4. Konklusion

Er denne lovændring fra 2018 så uden betydning? For at besvare dette spørgsmål kan man se nærmere på bemærkningerne med lovforslaget (nr. 16/2018). Ifølge dem fremgår det, at lovændringen har tre formål. For det første er det formodentlig et formål at få flere domfældelser for voldtægt. Det er ikke sikkert, om dette mål bliver nået. Englændernes erfaring tyder på, at få domfældelser for voldtægt også er et problem, hvis voldtægt er defineret ud fra mangel på samtykke (se f.eks. Leahy 2014, s. 309-325). I bemærkningerne til lovforslaget siges det, at beviskraverne bliver uændrede, og bevis altid er besværligt i disse sager. Det siges dog i bemærkningerne, at bevisførelsen muligvis bliver lettere i nogle tilfælde. Dette er endnu ikke blevet tilfældet, eftersom der ikke er kommet flere domme i voldtægtssager. For det andet fremgår det, at bestemmelsen kan medvirke til en ændret holdning til overtrædelsen, og at den i højere grad er i overensstemmelse med almenhedens opfattelse og retsbevidsthed end bestemmelsen fra 2007. Dette anser jeg for en meget vigtig målsætning, da lovgivningen skal tjene almenheden. Det fremhæves i bemærkningerne at ændringen kunne medvirke til, at unge mennesker bliver bevidste om vigtigheden af samtykke. For det tredje nævnes den forebyggende effekt, som bestemmelsen og diskussionen om den kunne have, hvilket er knyttet til førnævnte punkt om unge mennesker og forebyggelse. Dette er i øvrigt et punkt, som svenske forskere har lagt vægt på (Diesen 2007, s. 63 og Leijonhufvud 2015, s. 111).¹⁵ Og det er endvidere det punkt som jeg anser for at være af størst vigtighed. Målet må være at reducere antallet af voldtægter og på den måde hindre den skade, som de medfører, både for ofrene og gerningsmændene. Straffeloven er dog kun en af mange faktorer i kampen mod seksuel vold. For at reducere antallet af seksualforbrydelser er effektiv forebyggelse en nødvendighed, og den er også et af punkterne i Istanbul-konventionen. Derfor har det førsteprioritet at øge forebyggelse, henvende sig til de rigtige målgrupper og støtte tiltag økonomisk, som man har gjort i Sverige. Dette har man stadig ikke

15. I sin bog *Svensk sexualbrottslag – En framåtsyftande tillbakablick* (2015), siger Madeleine Leijonhufvud på side 111: »En samtyckeslag är inte till för att fler ska dömas till fängelse. Den är till för att det ska begås färre övergrepp.«

gjort i Island, og det er derfor svært at konkludere noget om den effekt, som ændringerne har haft på holdninger i samfundet.

Den nye definition er en naturlig del af rettens udvikling, og dermed sigter man mod at sikre, at loven er i overensstemmelse med samfundets forandringer og borgernes retsbevidsthed. Bestemmelsen fremhæver i højere grad begrebet samtykke end bestemmelsen fra 2007, og den er letforståelig. På den anden side var bestemmelsen fra 2007 så omfattende, at man næppe kan forvente, at bestemmelsen fra 2018 medfører store omvæltninger. Den vigtigste effekt kunne blive at forebygge overtrædelser, men for at det bliver til virkelighed, skal der afsættes økonomiske midler til forebyggelse.¹⁶

Litteratur

Alþingistiðindi (Altingstidende) 2006-2007, A-deild.

Antonsdóttir, Hildur Fjóra (2014). *Viðhorf fagaðila til meðferðar nauðgunarmála innan réttarkerfisins og tillögur að úrbótum (Retssystemets holdninger til behandlingen af voldtægts-sager og forslag til forbedringer)*. EDDA – Öndvegissetur. Háskóli Íslands. Unnið í samvinnu við innanríkisráðuneytið. Reykjavík.

Bragadóttir, Ragnheiður (2005): Slægð eða ofbeldi? Um ákvæði 196. gr. hgl. (List eller vold? Om straffelovens § 196). *Rannsóknir í félagsvísindum VI*. Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, s. 271-300.

Bragadóttir, Ragnheiður (2006 a): Er þörf á sérákvæði um aðra ólögmeða kynferðisnauðgun? (Er der behov for en straffelovsbestemmelse om anden ulovlig kønslig tvang?) *Rannsóknir í félagsvísindum VII*. Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, s. 221-236.

Bragadóttir, Ragnheiður (2006 b). *Kynferðisbrot (Seksualforbrydelser)*. Ritröð Lagastofnunar Háskóla Íslands nr. 3. Reykjavík.

Bragadóttir, Ragnheiður (2007 a). List og vold - Et nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov. *Rapport fra NSJKs 49. forskerseminar, Djurö, Sverige 1.-3. juni 2007*. Nordiska samarbetsrådet för Kriminologi. Oslo, s. 37-43.

Bragadóttir, Ragnheiður (2007 b). Vold eller ulovlig tvang? - Om voldtægt i islandsk ret. *Jurist uden omsvøb - Festskrift til Gorm Toftegaard Nielsen*. Red.: Annette Møller-Sørensen og Anette Storgaard. Christian Ejler's Forlag. København 2007, s. 71-84.

Bragadóttir, Ragnheiður (2017). *Hugtakið nauðgun (Begrebet voldtægt)*. Vefrit Úlfjólts, se: <https://ulfljotur.com/2017/10/01/hugtakid-naudgun/>

Bragadóttir, Ragnheiður (2018 a). *Nauðgun og önnur brot gegn kynfrelsi fólks (Voldtægt og andre forbrydelser mod menneskers kønsfrihed)*. Bókaútgáfan Codex, Reykjavík.

Bragadóttir, Ragnheiður (2018 b). Voldtægtsbegrebet i islandsk ret – før og nu. *I forskningens og formidlingens tjeneste – festskrift til professor Lars Bo Langsted*. Red.: Sten Bønsing,

16. Ragnheiður Bragadóttir: *Hugtakið nauðgun (Begrebet voldtægt)*. Vefrit Úlfjólts (2017), se: <https://ulfljotur.com/2017/10/01/hugtakid-naudgun/>

- Thomas Elholm, Søren Sandfeld Jakobsen & Lene Wachter Lentz. Forlaget ExTuto Publishing A/S, København, s. 47-63.
- Bragadóttir, Ragnheiður (2018 c): Kommentar til Altingets general- og uddannelsesudvalg dateret 22. januar 2018, se: <http://www.althingi.is/altext/erindi/148/148-205.pdf>
- Diesen, Christian (2007). Tagande med våld – Några reflektioner inför en europeisk våldtäktsstudie. *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*. Red.: Annika Norée, Catarina Sitte-Durling, Josef Zila, Suzanne Wennberg. Norstedts Juridik, Stockholm, s. 57-70.
- Leahy, Susan: 'No Means No', But Where's the Force? Addressing the Challenges of Formally Recognising Non-violent Sexual Coercion as a Serious Criminal Offense. *The Journal of Criminal Law* 2014, s. 309–325.
- Leijonhufvud, Madeleine (2015). *Svensk sexualbrottslag – En framåtsyftande tillbakablick*. Norstedts Juridik AB, Stockholm.
- Bingskjal 673 – 420. mál (Altingsdokument 673 – 420. sag)*, 135. lovgivende forsamling 2007–2008.
- Bingskjal 138 – 127. mál (Altingsdokument 138 – 127. sag)*, 136. lovgivende forsamling 2008–2009.
- Bingskjal 45 – 45. mál (Altingsdokument 45 – 45. sag)*, 138. lovgivende forsamling 2009–2010.
- Bingskjal 49 – 48. mál (Altingsdokument 49 – 48. sag)*, 139. lovgivende forsamling 2010–2011.
- Bingskjal 98 – 98. mál (Altingsdokument 98 – 98. sag)*, 140. lovgivende forsamling 2011–2012.
- Bingskjal 372 – 325. mál (Altingsdokument 372 – 325. sag)*, 141. lovgivende forsamling 2012–2013.
- Bingskjal 552 – 419. mál (Altingsdokument 552 – 419. sag)*, 146. lovgivende forsamling 2016–2017.
- Bingskjal 10 – 10. mál (Altingsdokument 10 – 10. sag)*, 148. lovgivende forsamling 2017–2018.

Domme

- Højesterets dom 12. maj 2010 (502/2009)
- Højesterets dom 7. april 2011 (570/2010)
- Højesterets dom 19. maj 2016 (36/2016)
- Højesterets dom 15. december 2016 (441/2016)
- Højesterets dom 20. juni 2017 (486/2016)
- Landsrets dom 26. juni 2018 (26/2018)
- Landsrets dom 14. september 2018 (151/2018)
- Landsrets dom 28. september 2018 (75/2018)
- Landsrets dom 1. februar 2019 (363/2018)